

Romska ženska mreža Srbije

REZULTATI ISTRAŽIVANJA O RASPROSTRANJENOSTI DEČJIH BRAKOVA U SRBIJI

ROMSKA
ŽENSKA
MREŽA
REPUBLIKE SRBIJE

OAK
FOUNDATION

Gradanske
inicijative

1. Uvod

Dečiji brakovi predstavljaju problematičnu praksu u okviru koje dete prisilno stupa u bračnu zajednicu sa drugim detetom ili sa odraslom osobom. Rani brakovi imaju svoje korene u tradicionalnim praksama i patrijarhalnim društvenim vrednostima romske zajednice, ali na njih značajno utiču i socio-ekonomski faktori, prvenstveno siromaštvo. Dečiji brakovi predstavljaju jedan od najtežih oblika kršenja dečijih prava i nasilja nad decom. Kao oblik rodno zasnovane diskriminacije, dečiji brakovi nesrazmerno više utiču na devojčice i žene, mada su i dečaci takođe u opasnosti od dečijih brakova. Posledice dečijih brakova su teške i dalekosežne. Žrtve dečijih brakova su obespravljene i lišene osnovnih prava na zdravlje, obrazovanje i bezbednost, zbog čega se često suočavaju sa fizičkim, psihološkim, ekonomskim i seksualnim nasiljem. Dečiji brakovi su povezani sa ranim i čestim trudnoćama, visokim stopama mortaliteta i morbiditeta među majkama, vedim rizikom od pojave komplikacija tokom trudnoće i porođaja i vedim rizikom od oboljevanja od seksualno prenosivih infekcija. Problem dečijih brakova je uzrok osipanja romskih devojčica iz obrazovnog sistema i stezanja kruga siromaštva oko njih. Zbog ulaska u dečije bračne ili vanbračne zajednice, devojčice najčešće napuštaju obrazovni sistem i na taj način, bez obrazovanja i profila zanimanja bivaju prinuđene da žive u eksteremnom siromaštvu.

Sistem ovu pojavu uglavnom predutno toleriše kao pojavu karakterističnu za romsku zajednicu i ne prepoznaje je kao kršenje dečijih prava i nasilje nad decom, sem u retkim slučajevima, kada opet sistem reaguje retroaktivno nakon što je već došlo do bračne zajednice maloletnika pa čak i rađanja dece. Ovaj problem postaje izraženiji jer zbog postojanja predrasuda i stereotipa prema romskoj zajednici, pripadnici vedinske populacije zaposleni u institucijama sistema, ne reaguju i ne primenjuju normativne i strateške mere, pozivajući se na to da su dečiji brakovi romska tradicija.

Istraživanje o rasprostranjenosti dečijih brakova u Srbiji nastalo je u okviru projekta „Dečiji brak nije romska tradicija“ koji sprovodi Romska ženska mreža Republike Srbije, podržanog od strane Vlade Švajcarske u okviru projekta „ACT – Zajedno za aktivno građansko društvo“ koji implementira HELVETAS Swiss Intercooperation i Gradjanske Inicijative. Cilj projekta je doprinos ostvarivanju prava i unapređenju kvaliteta života romskih devojčica u Srbiji uticajem na kreiranje pozitivnih javnih politika, a istraživanje predstavlja polaznu osnovu, čime se omogućava lakše identifikovanje i pradenje problema dečijih brakova i njihovo suzbijanje na teritorijama 15 gradova/opština u Srbiji.

2. Metodologija

Metodologija koja je korišćena jeste anketiranje putem strukturiranog upitnika. Ciljna grupa istraživanja je 3000 romskih porodica, sa teritorije 26 gradova/opština u Srbiji, sa fokusom na ženske članove porodice. Anketiranje je sprovedeno na terenu, u romskim mahalama, putem popunjavanja upitnika, a u slučajevima gde ispitanice nisu bile u mogućnosti da same popune upitnik, putem intervjuisanja, korišćenjem direktnog verbanog anketiranja. Upitnik je sadržao 27 pitanja, zatvorenog i otvorenog tipa.

3. Opšti podaci o ispitanicama

Ukupan broj ispitanica je 3014. Sve ispitanice su romske nacionalnosti i ženskog pola. Sve ispitanice su dale dozvolu za anketiranje.

3.1. Informacije o lokaciji

Anketiranje je sprovedo 30 romskih ženskih organizacija u romskim mahalama u 26 opština u Srbiji. Gradovi i oštine obuhvadene istraživanjem su Smederevo (102), Beograd-Zvezdara (242), Beograd – Savski venac (98), Novi Sad (201), Kragujevac (102), Niš (101), Kruševac (100), Pirot (301), Vranje (98), Požarevac (103), Šabac (100), Zaječar (100), Bujanovac (102), Veliki Crljeni (99), Smederevska Palanka (100), Kostolac (100), Leskovac (102), Novi Bečej (100), Pančevo (100), Žabalj (100), Valjevo (99), Ljubovija (60), Beograd – Surčin (100), Vlasotince (101), Aleksinac (101), Beograd – Voždovac (102).

Najvedi broj ispitanica živi u prigradskom naselju (40%), u gradovima živi 35%, a u selima 25% ispitanica.

3.2. Starosna struktura

Što se starosne strukture tiče, prosečna starost ispitanica je 36,19 godina. Najmlađa ispitanica ima 12 godina, a najstarija 83 godine. U starosnoj grupi od 12-25 godina ima 723 ispitanica (24%), 26-35 godina ukupno 846 ispitanica (28%), 36-45 godina 761 ispitanica (25%), 46-55 godina 415 ispitanica (14%), 56-65 godina 190 ispitanica (6%) i preko 66 godina 79 ispitanica (3%).

3.3. Obrazovni nivo

Najvedi broj ispitanica završio je osnovnu školu (36%). 27% ispitanica završilo je srednju školu, dok je 23% pohađalo, ali nije završilo osnovnu školu. 9% ispitanica uopšte nije išlo u školu. 3% ispitanica ima visoko obrazovanje, a 2% je završilo neki od kurseva (kurs za frizerke, manikir, negovateljice, gerontodomadice, itd).

4. Informacije o bračnom i porodičnom statusu

Od ukupnog broja ispitanica, 1443 živi u bračnoj zajednici (48%), 1011 u vanbračnoj zajednici (34%), 217 je razvedeno (7%), 199 je udovica (7%), 113 je samo (4%), a preostala 31 ispitanica (1%) je rekla da je u vezi/verena ili neudata.

Velika većina ispitanica je navela da ima decu (92%). Od njih, najvedi broj ima dvoje dece (33%), 23% ispitanica navelo je da ima troje dece, 18% ima jedno dete, 11% ima četvoro dece, 4% ima petoro dece, dok su ostale ispitanice navele da imaju preko petoro dece. Na pitanje sa koliko godina su rodile prvo dete, 19% ispitanica odgovorilo je sa 12-16 godina, 31% je odgovorilo sa 17-18 godina, 45% sa 19-25 godina, dok je 5% odgovorilo sa 26-40 godina. Ispitanica koja je najmlađa rodila prvo dete, tada je imala samo 11 godina.

Od ukupnog broja ispitanica, oko 50% je imalo abortus, od toga polovina ispitanica nekoliko abortusa. Preko 80% ispitanica smatra da ima mogućnost da sama odluči da li de roditi dete ili abortirati. Kada su u pitanju stavovi prema tome da li žena treba da abortira uvek kada smatra da porodica nema uslova da odgaja i hrani dete, 53% ispitanica smatra da ne treba.

Kada je u pitanju zadovoljstvo porodičnim odnosima, većina ispitanica je generalno zadovoljna odnosom supruga i drugih članova porodice prema njima. Na skali od 1 do 10, gde 1 predstavlja veoma loš odnos, a

10 veoma dobar i blizak odnos, ispitanice su u proseku ocenjivale odnos supruga prema njima sa 6.4, a odnos ostalih članova porodice prema njima sa 7.

5. Zdravlje ispitanica

36% ispitanica navodi da ima neke zdravstvene probleme. Najčešći zdravstveni problemi su visok krvni pritisak (23%), srčani problemi (18%), dijabetes (15%), astma (10%), problemi sa štitnom žlezdom (6%), ginekološki problemi (4%). Manje zastupljeni zdravstveni problemi su karcinom, reuma, bronhitis, alergije, glavobolje, itd.

6. Materijalni status ispitanica

Na pitanje kako bi ocenile svoj materijalni status na skali od 1 do 10, gde 1 predstavlja vrlo loš materijalni status, a 10 odličan materijalni status, ispitanice u proseku odgovaraju 5,72. 32% ispitanica svoj status ocenjuje 1-4, najvedi broj ispitanica svoj materijalni status ocenjuje 5-8 (55%), dok čak 13% ispitanica svoj materijalni status ocenjuje kao odličan.

Nasuprot tome, čak 71% ispitanica navelo je da je nezaposleno. Od ispitanica koje su navele da su zaposlene, najčešći poslovi koje obavljaju su posao čistačice, higijeničarke, radnice, šnajderke i prodavačice. Oko 50% ispitanica su korisnice socijalnih davanja.

Kada je u pitanju infrastrukturna opremljenost domadinstva, oko 80% ispitanica navodi da njihovo domadinstvo poseduje fiksni, odnosno mobilni telefon, dok 20% ne poseduje, 40% domadinstava poseduje centralno/etažno grejanje, 70% domadinstava ima kanalizaciju/septičku jamu, više od 90% ima tekudu vodu i električnu energiju, 65% domadinstava poseduje ve-ce, dok 80% domadinstava poseduje kupatilo. Domadinstva u proseku imaju po 4 prostorije. Broj članova domadinstava u proseku iznosi 5, međutim više od 5 članova domadinstava ima skoro 40% domadinstava.

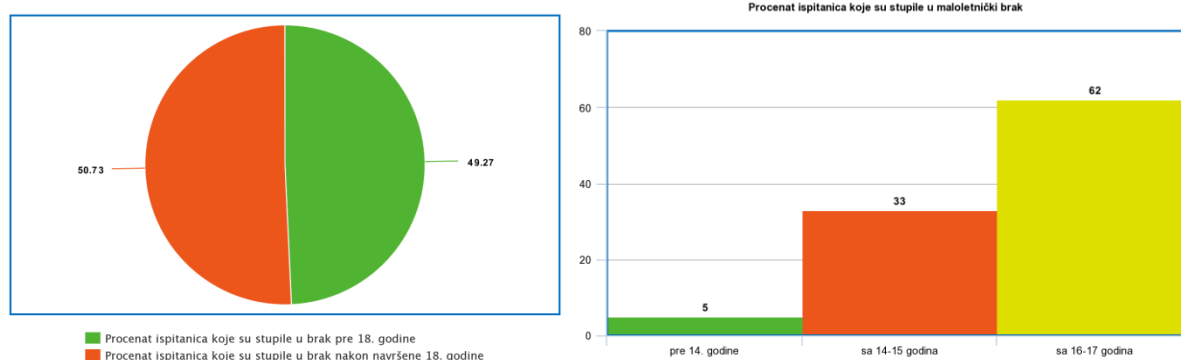
7. Zadovoljstvo životom

Na pitanje da li su zadovoljne svojim životom, 72% ispitanica je odgovorilo da je zadovoljno. Međutim, na pitanje šta bi volele da promene u svom životu, koje je bilo otvorenog tipa, najvedi broj ispitanica navodi bolje uslove života, bolju materijalnu situaciju, finansijsku sigurnost, pronalaženje zaposlenja, ali veliki broj ispitanica navodi da bi volele da se nisu rano udale, da su imale mogućnost da same odluče o svojoj udaji i da bi želele da su završile školu.

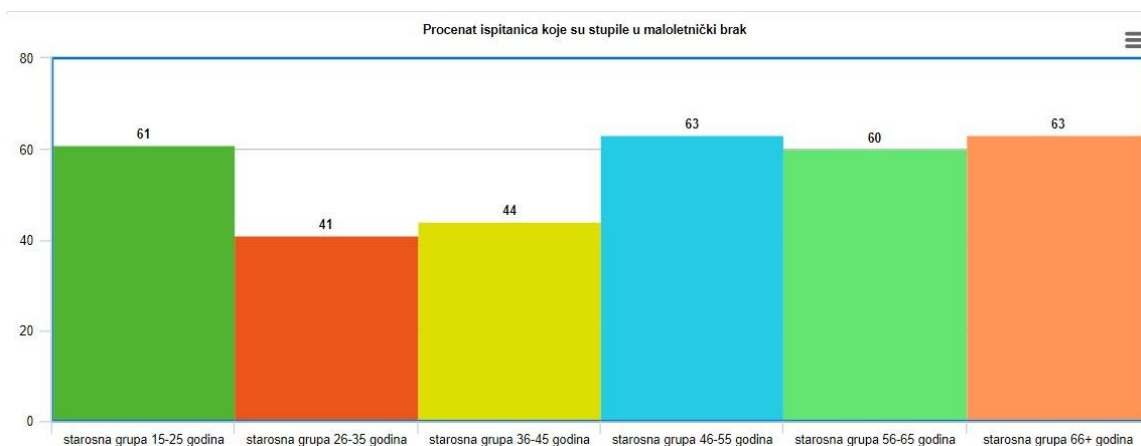
8. Rasprostranjenost i karakteristike dečijih brakova

Na pitanje sa koliko godina je prvi put stupilo u bračnu ili vanbračnu vezu, 1485 ispitanica je odgovorilo da je maloletna stupila u brak, što je 49,27% od ukupnog broja ispitanica koje su stupile u brak. Ispitanica koja je najranije stupila u brak, tada je imala samo 11 godina. Pre navršene 14. godine, u brak je stupilo 76 ispitanica (5% od broja ispitanica koje su maloletne stupile u brak). Kao mlađe maloletnice (14-15 godina) u brak je stupilo 486 ispitanica (33%), dok je 923 korisnica (62%) ušlo u bračnu, odnosno vanbračnu vezu kao starije maloletnice (16-17 godina). Ukupno 1358 ispitanica je u brak stupilo između 18. i 25. godine

(45%), dok je njih 143 (5%) u brak stupilo nakon navršanih 25 godina. Ispitanica koja je najstarija stupila u bračnu/vanbračnu zajednicu tada je imala 36 godina.

U starosnoj grupi od 15-25 godina, 61% ispitanica je maloletno stupilo u brak, a taj procenat u odnosu na ukupan broj ispitanica koje su stupile u maloletnički brak iznosi 28%. U starosnoj grupi od 26-35 godina maloletno se udalo 41% ispitanica, dok je procenat u odnosu na ukupan broj ispitanica koje su se udale maloletne 22%. U starosnoj grupi 36-45 godina procenat ispitanica koje su se udale maloletne iznosi 44%, dok je procenat u odnosu na ukupan broj ispitanica koje su se udale maloletne 22%. U starosnoj grupi od 46-55 godina maloletno se udalo 63% ispitanica, dok je procenat u odnosu na ukupan broj ispitanica koje su se udale maloletne 17%. U starosnoj grupi 56-65 godina procenat ispitanica koje su se udale maloletne iznosi 60%, dok je procenat u odnosu na ukupan broj ispitanica koje su se udale maloletne 8%. U starosnoj grupi 66+ godina, 63% ispitanica se udalo maloletno, a procenat u odnosu na ukupan broj ispitanica koje su stupile u dečiji brak iznosi 3%.

Zastupljenost dečijih brakova prema opštinama je različita. Opštine koje se izdvajaju prema najvedem broju dečijih brakova su beogradsko naselje Mirijevo, opština Zvezdara (6% od ukupnog broja ispitanica koje su maloletne stupile u brak, a 85% u odnosu na ukupan broj ispitanica iz ovog mesta), opština Kostolac (5% od ukupnog broja ispitanica koje su maloletne stupile u brak, a 81% u odnosu na ukupan broj ispitanica iz Kostolca), potom Leskovac (5% od ukupnog broja ispitanica koje su maloletne stupile u brak, a 71% u odnosu na ukupan broj ispitanica iz Leskovca). Slede Zrenjanin i opština Surčin (4% od ukupnog broja ispitanica koje su maloletne stupile u brak, a po 60% u odnosu na ukupan broj ispitanica iz ovih mesta), Kruševac, Vranje, Veliki Crljeni, Žabalj i Pančevo (po 4% od ukupnog broja ispitanica koje su maloletne

stupile u brak, a po 55-57% u odnosu na ukupan broj ispitanica iz ovih opština), Bujanovac (4% od ukupnog broja ispitanica koje su maloletne stupile u brak, a 54% u odnosu na ukupan broj ispitanica iz Bujanovca).

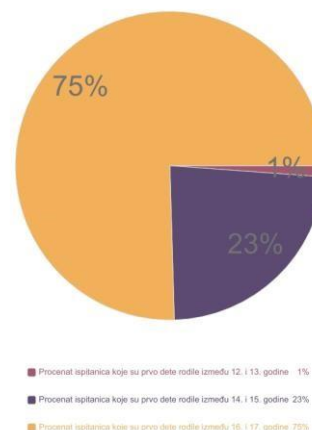
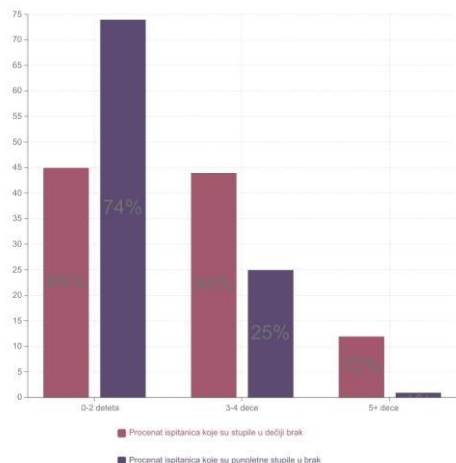
Opština	Broj ispitanica koje su maloletne stupile u brak	Procenat u odnosu na ukupan broj ispitanica iz date opštine	Procenat u odnosu na ukupan broj ispitanica
1. Zrenjanin	62	62%	2.06%
2. Žabalj	59	59%	1.96%
3. Novi Sad	73	36,32%	2.42%
4. Beograd – Zvezdara	155	64,05%	5.14%
5. Beograd – Savski venac	40	40,82%	1.33%
6. Beograd – Surčin	61	61%	2.02%
7. Beograd – Voždovac	47	46,08%	1.56%
8. Veliki Crljeni	56	56,57%	1.86%
9. Pančevo	55	55%	1.82%
10. Smederevska Palanka	59	59%	1.96%
11. Smederevo	30	29,41%	1.00%
12. Požarevac	75	75%	2.49%
13. Kostolac	81	81%	2.69%
14. Valjevo	37	37,37%	1.23%
15. Šabac	37	37%	1.23%
16. Ljubovija	29	48,30%	0.96%
17. Kragujevac	30	29,41%	1.00%
18. Kruševac	56	56%	1.86%
19. Niš	50	49,50%	1.66%
20. Aleksinac	50	49,50%	1.66%
21. Pirot	103	34,22%	3.42%

22. Zaječar	45	45%	1.49%
23. Leskovac	72	70,59%	2.39%
24. Vlasotince	3	2,97%	0.10%
25. Vranje	56	57,14%	1.86%
26. Bujanovac	54	54%	1.79%

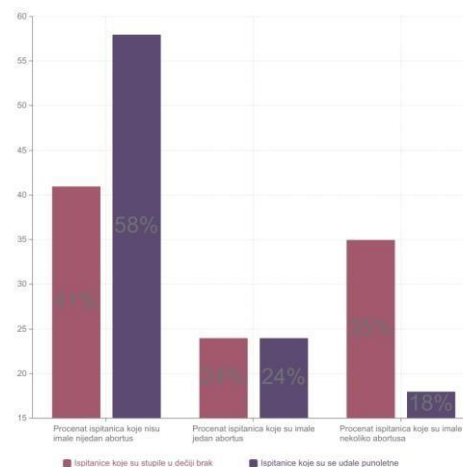
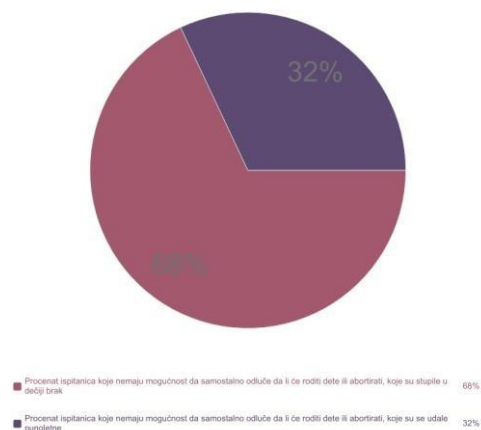
Od ukupnog broja sklopljenih dečijih brakova, pre navršene 14. godine, u opštini Aleksinac je u dečiji brak stupilo 22% ispitanica, u Kostolcu i Veliki Crljeni 19%, u Beogradu (Voždovac) 28%, Šapcu 18%, u Kruševcu 12%, Bujanovcu 10%, dok u ostalim opštinama ovaj procenat manji od 10%. U starosnoj grupi 14-15 godina, najvedi procenat ispitanica koje su ušle u dečiji brak je u Kruševcu (45%), Nišu (42%), Beogradu (opština Palilula), Kostolcu i Vranju (40%). Kao starije maloletnice (16-17 godina) u dečiji brak su u najvedem procentu stupale ispitanice iz Pirota, Beograda (opština Zvezdara) i Kragujevca (preko 80%).

Na pitanje da li je odluka da se udaju došla na predlog nekog drugog ili su je samostalno donele, 667 ispitanica (22%) je odgovorilo da je neko drugi na njih vršio pritisak da stupe u brak, dok je 2267 ispitanica (75%) odgovorilo da je samostalno donelo odluku. 3% ispitanica nije odgovorilo na ovo pitanje. Od onih koje nisu samostalno donele odluku o udaji, najvedi broj je odgovorio da su na njih pritisak vršili roditelji (preko 65%). Nešto manji broj ispitanika je naveo rođake (8%). Babu i dedu, brata/sestru, prijatelje i komšije kao one koji su vršili pritisak da se udaju, navelo je 8% ispitanika. Od ispitanica koje su izjavile da nisu samostalno donele odluku o udaji, 35% je prisilno stupilo u maloletnički brak.

U proseku, ispitanice koje su se maloletne udale imaju više dece. Od ukupnog broja ispitanica koje imaju troje dece, 57% se udalo maloletno. Od ukupnog broja ispitanica koje imaju četvero dece, 71% se udalo maloletno, a petoro i više dece ima 81% ispitanica koje su stupile u dečiji brak. Od ukupnog broja ispitanica koje su stupile u dečiji brak, 45% ima do dvoje dece, 44% ima 3-4 dece, dok 12% ima petoro i više dece. Kod ostalih ispitanica koje su punoletne stupile u bračnu zajednicu, najvedi procenat ima 0-2 deteta (74%), 3-4 dece ima 25%, a petoro i više dece samo 1% ispitanica. 62% ispitanica koje su se udale maloletne, rodilo je i prvo dete pre punoletstva. Od tog broja, najvedi broj ispitanica je prvo dete rodilo između 15. i 16. godine (skoro 50%).

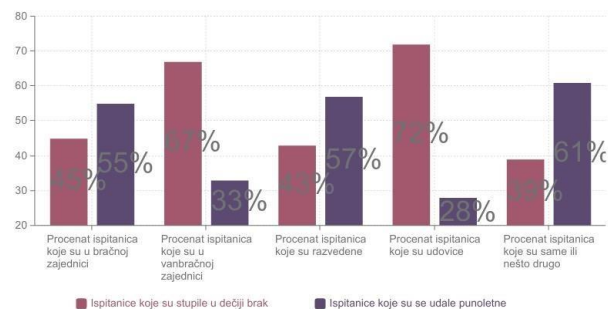
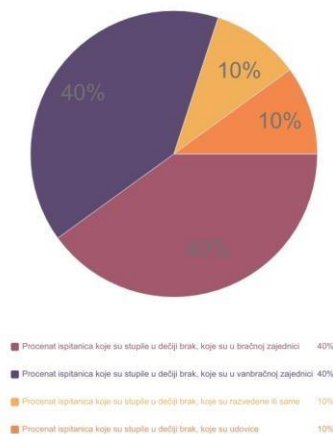

Od ukupnog broja ispitanica koje su odgovorile da nemaju mogućnost da samostalno odluče da li de roditi dete ili abortirati, 68% ispitanica je stupilo u dečiji brak, dok je procenat ispitanica koje su dale takav odgovor u odnosu na ukupan broj ispitanica koje su se udale maloletne 31%. Od ukupnog broja ispitanica koje su odgovorile da su imale abortus, 32% je onih koje su se udale maloletne. Značajnija korelacija se javlja kod ispitanica koje su se maloletne udale i ispitanica koje su imale više od jednog abortusa, 61% ispitanica koje su imale više od jednog abortusa je stupilo i u dečiji brak. Kada je u pitanju stav o tome da li žena treba da abortira uvek kada smatra da porodica nema uslova da dete odgaja i hrani, 46% ispitanica koje su odgovorile da ne treba su se udale maloletne, što u odnosu na ukupan broj ispitanica ne daje značajnu korelaciju.

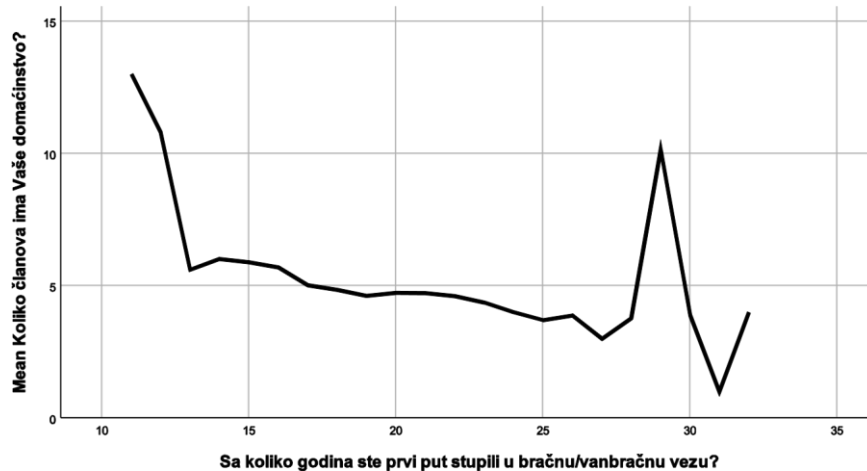

Kada je u pitanju zdravstveno stanje ispitanica, ispitanice koje su stupile u dečiji brak u nešto vedem procentu odgovaraju da imaju zdravstvene probleme u odnosu na one koje se nisu udale maloletne.

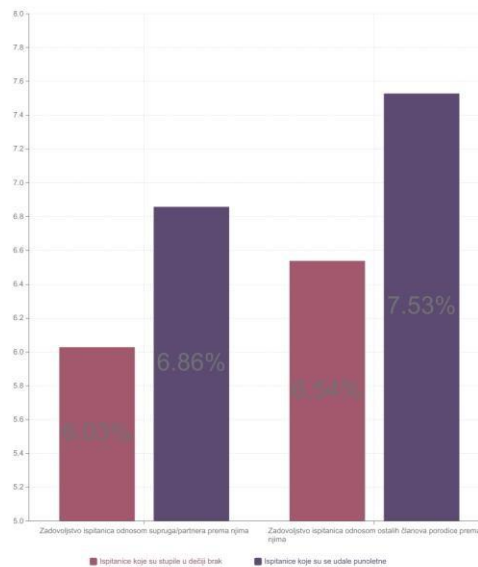
Od ukupnog broja ispitanica koje su se maloletne udale, 40% je u bračnoj zajednici, 40% je u vanbračnoj zajednici, 10% je udovica, a preostale su razvedene ili same. Kada je u pitanju odnos između bračnog statusa ispitanica koje su se udale maloletne i onih koje su se udale punoletne, od ukupnog broja ispitanica koje su odgovorile da su u braku, 45% je maloletno stupilo u brak, od onih koje su odgovorile da su u vanbračnoj zajednici, 67% je maloletno stupilo u brak, 72% ispitanica koje su odgovorile da su udovice je maloletno stupilo u brak, 43% je razvedeno, 39% je označilo da je samo ili nešto drugo.

Značajna korelacija postoji i kada je u pitanju broj članova domadinstva u odnosu na ispitanice koje su maloletne stupile u brak. Kod 55% ispitanica koje su ušle u dečiji brak, domadinstvo poseduje pet ili više članova. U odnosu na ispitanice koje su se udale punoletne, značajnija razlika postoji kada su u pitanju domadinstva sa sedam i više članova. 60% ispitanica koje su maloletne stupile u brak, žive u domadinstvu sa 7 članova, 68% u domadinstvu sa 8 članova, a čak 74% živi u domadinstvu sa 9 i više članova.

Zadovoljstvo ispitanica koje su se udale maloletne odnosom supruga i ostalih članova porodice prema njima, ne razlikuje se puno od generalne slike, mada je u proseku nešto niže u odnosu na ostale ispitanice. Prosečna ocena zadovoljstva odnosom supruga prema ispitanicama koje su se udale maloletne, na skali od 1 do 10, iznosi 6,03, dok je kod ostalih ispitanica 6,86. Kada je u pitanju zadovoljstvo odnosom ostalih članova porodice prema njima, prosečna ocena kod ispitanica koje su maloletne stupile u brak iznosi 6,54, dok je kod ostalih ispitanica 7,53.

Podaci pokazuju da je obrazovni nivo ispitanica značajno niži kod ispitanica koje su stupile u dečiji brak. Čak 86% ispitanica koje uopšte nisu išle u školu se udalo maloletno, dok u odnosu na ukupan broj ispitanica koje su se udale maloletne, 20% uopšte nije pohađalo školu. 83% ispitanica koje su pohađale, ali nisu završile školu udalo se maloletno, dok 36% ispitanica od ukupnog broja ispitanica koje su se udale maloletne nisu završile osnovnu školu. Od ukupnog broja ispitanica koje su završile samo osnovnu školu, 61% je onih koje su se udale maloletne, dok je procenat u odnosu na ukupan broj ispitanica koje su se udale maloletne i završile su samo osnovnu školu 38%. Od ukupnog broja ispitanica koje su završile srednju školu, samo 10% je onih koje su se udale maloletne, a procenat je još manji kada je u pitanju više ili visoko obrazovanje (5%). U odnosu na broj ispitanica koje su se udale maloletne, tek 4% je završilo srednju školu, a samo 2 ispitanice su završile višu, odnosno visoku školu.

Iako je nezaposlenost kod ispitanica generalno velika (77%), podaci pokazuju da su ispitanice koje su stupile u dečiji brak u nešto nepovoljnijem položaju u odnosu na ispitanice koje su se udale punoletne. 54% ispitanica koje su odgovorile da su nezaposlene, udale su se pre navršenog punoletstva. U odnosu na ukupan broj ispitanica koje su stupile u dečiji brak, 87% ispitanica nema posao. Kod ispitanica koje su se udale punoletne, procenat nezaposlenih je nešto manji (69%). Korisnice socijalnih davanja u vedem procentu su ispitanice koje su se udale kao maloletnice (skoro 60%). Nema značajne razlike kada je u pitanju ocena materijalnog statusa i infrastrukturna opremljenost domadinstva kod ispitanica koje su stupile u dečiji brak u odnosu na ostale ispitanice. Međutim, čak 70% ispitanica koje su odgovorile da žive u domadinstvu sa samo jednom prostorijom, udalo se maloletno, što je značajan pokazatelj.

Na pitanje koliko su generalno zadovoljne svojim životom, ispitanice koje su maloletne stupile u brak u vedem procentu odgovaraju da nisu zadovoljne u odnosu na ostale ispitanice (61%). One uglavnom navode da bi volele da su završile školu, da imaju zaposlenje i da se nisu rano udale.

Više od 90% ispitanica poznaje neku ženu koja je maloletna stupila u brak. Gotovo sve ispitanice koje su stupile u dečiji brak poznaju neku ženu u svojoj okolini koja se udala maloletna. Na pitanje da li bi se složile s tim da se njihova derka uda maloletna, 90% ispitanica je odgovorilo da ne bi, a 10% bi se složilo. Od ispitanica koje su odgovorile potvrdno, skoro 80% je ispitanica koje su i same stupile u dečiji brak.

9. Zaključak

Analiza dobijenih podataka pokazuje da je problem dečijih brakova u velikom procentu i dalje zastupljen u svim delovima Srbije. Devojčice koje su stupile u dečiji brak, po pravilu nisu samostalno donele odluku o udaji, već je neko iz porodice ili bliže okoline na njih vršio pritisak. U proseku, ispitanice koje su se maloletne udale imaju više dece, žive u domadinstvima sa više članova, uglavnom u proširenim porodicama. One češće nemaju samostalnost u odlučivanju da li de roditi dete ili ne. Obrazovni nivo ispitanica koje su maloletne ušle u brak je po pravilu znatno niži i u nepovoljnijem su položaju na tržištu rada, te češće nemaju zaposlenje u odnosu na ostale ispitanice. U većem procentu su korisnice socijalnih davanja, češće žive u domadinstvima sa samo jednom prostorijom i bez osnovnih uslova za život i nemaju razvijenu svest o posledicama koje uzrokuju maloletnički brakovi, te bi se češće složile da se i njihova derka uda maloletna.